

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСІБ,
ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ
ФІЗИЧНОЇ СИЛИ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ**

**ORGANIZATIONAL AND LEGAL PROVISION OF TRAINING
OF PERSONS STUDYING AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS
OF THE STATE CRIMINAL-EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE
TO THE USE OF PHYSICAL FORCE, SPECIAL MEANS AND FIREARMS**

Легенький А.М.,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки

Кирієнко Д.М.,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки

Боднар І.В.,
к.ю.н., начальник кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Академія державної пенітенціарної служби

Обґрунтовується актуальність проблеми аналізу і уточнення нормативного забезпечення підготовки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби України, у сфері застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Опрацьовані основні наукові дослідження в межах проблематики. Проаналізовано стан нормативно-правового та нормотворчого забезпечення підготовки курсантів у цій сфері.

Ключові слова: вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, фізична сила, спеціальні засоби, вогнепальна зброя, органи та установи виконання покарань.

Обосновывается актуальность проблемы анализа и уточнения нормативного обеспечения подготовки лиц, обучающихся в высших учебных заведениях со специфическими условиями обучения Государственной уголовно-исполнительной службы Украины, в сфере применения физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия. Изучены основные научные исследования в рамках проблемы. Проанализировано состояние нормативно-правового и нормотворческого обеспечения подготовки курсантов в этой сфере.

Ключевые слова: высшие учебные заведения со специфическими условиями обучения, физическая сила, специальные средства, огнестрельное оружие, органы и учреждения исполнения наказаний.

The article is investigated to the urgency of the problem of analysis and clarification of the normative provision of training of persons studying in higher educational establishments with specific conditions of the State Criminal-Enforcement Service of Ukraine in the field of the use of physical force, special means and firearms is substantiated. Basic scientific researches have been worked out within the framework of the problem. The status of the normative-legal and normative provision of training of cadets in this sphere have been analyzed.

Key words: higher educational institutions for specific training conditions, physical strength, special means, firearms, penal enforcement agencies and institutions.

Конституція України, проголосивши найвищою соціальною цінністю в Україні людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпеку, передбачила, що головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Державне забезпечення реалізації конституційних завдань по охороні життя і здоров'я людини в світлі діяльності вищих начальних закладів зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби набуває особливого значення і має дуальний характер. Адже випускникам зазначених навчальних закладів для виконання покладених на них правоохоронних функцій будуть довірені зброя і широкі владні повноваження. Відповідно, їх готовність до поведінки зі зброєю, з однієї сторони, є запорукою успіху у охороні громадської безпеки, життя і здоров'я громадян, а, з іншої, – стане гарантією власної безпеки.

Безумовно, застосування зброї покладає на курсантів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби особливу відповідальність, яка полягає у чіткому знанні та суворому дотриманні норм законодавства, які регламентують поведінку з вогнепальною зброєю та її застосування, застосування фізичної сили та спеціальних засобів, а також наявності відповідних теоретичних та практичних знань, умінь та навичок. Наукові напрацювання в цій сфері

– як у плані нормативного забезпечення проблеми, так і розробки та запровадження відповідних технологій організаційного та педагогічного характеру будуть безумовно актуальними.

Теоретичною базою дослідження зазначеної проблеми стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, які розглядали питання, пов'язані із застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів України в цілому, та Державної кримінально-виконавчої служби зокрема, а саме: В. А. Бадири, О. М. Бандурки, Є. Ю. Бараша, І. В. Боднара, Є. М. Бодюла, В. В. Василевича, О. М. Гуміна, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. Ф. Зелінського, І. В. Іванькова, О. І. Іванькова, А. В. Кирилока, В. А. Кирилюк, О. Г. Колба, М. І. Легенького, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. А. Львовичкіна, М. С. Пузирьова, Г. С. Резніченко, А. Х. Степанюка, О. М. Тогочинського, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, О. В. Хорошуна, Ю. В. Шинкарьова, С. В. Царюка, І. С. Яковець та ін. Незважаючи на доволі значний перелік науковців, які займалися зазначеною проблематикою, їх праці здебільшого були фрагментарними. У нашій статті ми звертаємо увагу на проблеми уточнення та удосконалення нормативного забезпечення підготовки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Слід зазначити, що нормативно-правове забезпечення поведінки зі зброєю курсантів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та їх відповідної підготовки як майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби закладено як в освітнє законодавство, так і до відповідних норм спеціальних законів, що регламентують правоохоронну діяльність та підзаконні нормативні акти відповідних відомств.

На жаль, чинний рамковий освітянський нормативно-правовий акт – Закон України «Про освіту» [1] взагалі не містить поняття вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, як, до речі, і поняття військового навчального закладу.

В цілому зазначений Закон значною мірою є застарілим і не відповідає вимогам часу, а відтак потребує кардинального оновлення. В даний час завершується робота над Проектом нового закону «Про освіту», який вже пройшов перше читання, доопрацювання і обговорення в комітеті Верховної Ради України з питань освіти і науки.

На жаль, розробники Законопроекту не врахували актуальність специфіки вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. Більше того, в аналізованому документі взагалі зміщені понятійні акценти в цьому плані. Стаття 20 Законопроекту під навчальними закладами зі специфічними умовами навчання пропонує розуміти заклади, у яких здобувається спортивна освіта у «...спеціалізованому закладі освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання» [2]. Таким чином, із Законопроекту упущено фактично цілу систему вищих навчальних закладів, які готують фахівців для правоохоронних органів і специфіка яких потребує врахування у правовому полі. Спроба Міністерства внутрішніх справ України включити до Законопроекту поняття поліцейської освіти і прописати її специфіку та нормативну базу не знайшла підтримки у розробників, як на нашу думку, саме тому, що окреслене коло навчальних закладів дещо звужене і не охоплює усіх вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які функціонують в Україні, до яких відносяться і навчальні заклади Державної кримінально-виконавчої служби України.

Щоправда у Законопроекті пропонується такий вид освіти, як військова освіта, яка передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією, що здобувається у спеціалізованих закладах освіти військового (військово-спортивного), спеціалізованого профілю одночасно з середньою, професійною чи вищою освітою у спеціалізованому закладі освіти військового профілю та спеціального профілю, однак, на нашу думку, під запропоноване формулювання вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання повною мірою не підпадають.

Таким чином, прийняття Законопроекту у запропонованому варіанті може створити суттєву правову прогалину. Більше уваги вищим навчальним закладам зі специфічними умовами навчання приділено Законом України «Про вищу освіту» [3], який пропонує поняття вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, розглядаючи його як окремий варіант вищого військового навчального закладу. До подібних закладів законодавець відносить вищі навчальні заклади виключно державної форми власності, які здійснюють на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України

військових формувань, центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Запропонований Законом перелік центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, чітко встановлює коло центральних органів виконавчої влади, нормативно-правова база яких як на рівні законів, так і підзаконних нормативних актів регламентує порядок поведінки зі зброєю.

Далеко не всі вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання та центральні органи виконавчої влади, яким вони підпорядковані, мають подібну вичерпну нормативну базу в частині поведінки зі зброєю. Переважна більшість користується або вищезазначеними, або військовими нормативами, які містяться в Статуті гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [4] та Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України [5].

Конкретизація загальної проблематики підготовки здобувачів освіти у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання до застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї в розрізі нормативно-правового забезпечення організації навчання осіб рядового і начальницького складу органів, установ та навчальних закладів кримінально-виконавчої системи дає підстави для виявлення певних проблем та невідповідностей.

Так, згідно Порядку вогневої підготовки, закріпленому Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17 травня 2001 р. № 86, існуючий курс стрільб включає: загальні положення; вказівки до організації та проведення стрільб; вправи зі стрільби; вправу з навчання розвідки цілей, визначення відстані, виду та швидкості руху цілей; обов'язки осіб, які організують і обслуговують стрільби; оцінку вогневої підготовки; заходи безпеки під час проведення стрільб тощо.

Зазначений курс стрільб, хоч є доволі вдалим нормативно-правовим актом, який регулює зазначений напрям діяльності, є дещо застарілим.

Суттєві зміни, які відбулись на початку минулого десятиліття у законодавстві, з прийняттям Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України, Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу», а особливо зміни, які були внесені до цих документів нещодавно, потребують переосмислення «Курсу стрільб». Оновлений документ повинен містити новітні критерії компетентності, якими повинен володіти фахівець та випускник вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби України.

Під час навчання курсантів та слухачів у навчальних закладах Державної кримінально-виконавчої служби України виникають також проблемні питання щодо формування навичок з порядку та умов застосування вогнепальної зброї.

Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у ст. 18 «Права та обов'язки посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів» зазначає, що посадові і службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів мають право застосовувати і використовувати фізичну силу, спеціальні засоби і зброю на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України [6].

Проте порядок та умови застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї регламентується нормами ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України та ст. 18 Закону України «Про попереднє

ув'язнення» [7; 8]. Аналіз зазначених законодавчих актів дає підстави для обґрунтованого висновку про те, що адміністрації установ виконання покарань, до яких віднесені і слідчі ізолятори (ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України) мають право застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та зброї до осіб, позбавлених волі, та ув'язнених, якщо вони чинять фізичний опір персоналу установи виконання покарань, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіянням цими особами шкоди оточенню або самим собі.

Застосуванню заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини. Без попередження вказані заходи, засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб.

До засуджених та ув'язнених неповнолітніх і жінок гамівна сорочка не застосовується. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу колонії чи інших осіб, або збройного опору.

Використання фізичної сили, спеціальних засобів і зброї допускається також в інших випадках, передбачених законами України «Про Національну поліцію» і «Про Національну гвардію України».

Слід зазначити, що порядок застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї також регламентований в Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, главі 10 «Підстави для застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї», які затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5 та Правилами внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, які затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 18 березня 2013 р. № 460/5 в главі 5 «Заходи безпеки» та інших нормативно-правових актах [9; 10].

Таким чином, є підстави для констатації наявності проблем у нормативно-правовому забезпеченні підготовки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби України щодо застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Враховуючи те, що питання застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї співробітниками органів та установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України регламентовано значною кількістю нормативно-правових актів, вважаємо за доцільне з метою формування єдиних підстав та навичок їх застосування внести відповідні зміни до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», враховуючи досвід Закону України «Про Національну поліцію» [11].

У зв'язку з недостатньою відпрацьованістю освітнім законодавством самого поняття вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, яке певною мірою окреслене у Законі України «Про вищу освіту» і взагалі відсутнє у Законі України «Про освіту» і вкладенням іншого змісту у зазначене поняття розробниками проекту нового освітнянського рамкового закону, яке фактично може призвести до виключення з правового поля цілого комплексу навчальних закладів, які готують фахівців для правоохоронних органів, вважаємо за доцільне внести пропозиції щодо вирішення зазначеної проблеми на законотворчому рівні.

На відомчому рівні нормативна база в частині поводження зі зброєю достатньо повно і глибоко розроблена тільки у Міністерстві внутрішніх справ України. Вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання Державної кримінально-виконавчої служби, як правило, користуються або застарілою нормативною базою, або нормативною базою Збройних Сил України.

Вирішення зазначеної проблеми можливе або за рахунок нормативно закріпленого поширення наказів та інструкцій Міністерства внутрішніх справ України на інші навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, затвердження наказів та інструкцій Міністерства юстиції України, або шляхом розроблення і затвердження уніфікованого підзаконного нормативно-правового акту, який регулюватиме порядок поводження зі зброєю курсантами вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання і буде поширюватися на всі вищезазначені заклади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Про освіту : Проект Закону від 04 квітня 2016 року № 3491-д [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 550-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/550-14>.
5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/548-14>.
6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/2713-15/page2>.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/1129-15/page>.
8. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.
9. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/page>.
10. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів : Наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2013 року № 460/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0445-13>.
11. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print1476302253065114>.